

DONÖR ÜLKE OLARAK TÜRKİYE VE TÜRKİYE’NİN ORTADOĞU YARDIMLARI

Ceren URCAN*

Öz

Bu çalışmada Türkiye'nin Ortadoğu bölgesine yaptığı kalkınma yardımlarının yükselişi örnek uygulamalarla açıklanmaya çalışılmıştır. Kalkınma yardımının verici tarafı olma özelliğiyle son dönemlerde bu alanda önemli bir yere sahip olmuş olan Türkiye, bu geçiş döneminde tam anlamıyla ne geleneksel ne de yükselen donör özelliği göstermektedir. Ancak Ortadoğu bölgesinde yapmış olduğu projelerin çoğunlukla sağlık, eğitim ve insani yardım alanlarında olması da bölgedeki en önemli amacının çatışmalardan etkilenen halkın öncelikle barınma, beslenme, giyim gibi acil ihtiyaçlarını gidererek sonrasında da onlara kendilerini geliştirebilecekleri yaşam alanları oluşturma olduğunu göstermiştir. Bölgenin kendi dinamikleri ve Türkiye'nin dış politika anlayışı dikkate alındığında proje uygulamalarında görüldüğü üzere sığınmacılar ve Türkmenlere yapılan yardımlar Ortadoğu bölgesine giden toplam yardımı artırmıştır. Türkiye, bölgeye salt maddi karşılıkları olan yardımlar yapmamakta, aynı zamanda çatışmalardan dolayı zarar gören ve göçlerden dolayı mağdur olan insanların da yanında olduğunu gösteren manevi destek de sağlamaktadır. Bölgede insani yaşama koşullarından bile yoksun olan yerleşim yerleri bulunmaktadır. Türkiye talepler doğrultusunda bu yerlere de ulaşmakta ve yaşam koşullarının iyileştirilmesi yönünde çalışmalar yapmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kalkınma Yardımı, Ortadoğu, Sığınmacılar, Yükselen Donör, İnsani Yardımlar.

DONÖR ÜLKE OLARAK TÜRKİYE VE TÜRKİYE’NİN ORTADOĞU YARDIMLARI

Abstract

In this study, the rise of Turkish development aid to the Middle East is tried to be revealed with the help of sample projects implemented in the region. Being at the forefront with its “donor” label recently, Turkey is not completely a traditional donor or emerging donor in this transition process. The projects implemented in the Middle East region are mostly on health, education and humanitarian. The approach is the result of the target that the primary aim of Turkish development aid is to meet the needs of sheltering, nutrition, clothing and then to supply living quarters in which they can improve themselves. The aid for Turkmen and refugees have increased the total amount of aid given to the region when the dynamics of the region and Turkish foreign policy are considered. Turkey does provide aid not only with the physical assets but also with moral support to the conflict affected people and refugees suffered. There are

* Arş. Gör., Gazi Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü

too many per-urban areas even deprived of humanitarian living conditions. Turkey also provides aid to these areas and Works through the amelioration of these areas.

Keywords: Development aid, Middle East, Refugees, Emerging Donor, Humanitarian aid.

Giriş

Türkiye, kalkınma yardımları alanında son yıllarda büyük bir ilerleme kaydetmiştir. Yaptığı yardımlar ve yardım yapılan alanlar, yükselişin nedenlerini göstermektedir. Tarihte uzun bir süre yardım alan ve bu sebeple yardım yaptığı alanlarda farklı ülkelere nispeten bağımlı hale gelen Türkiye, 1980’li yıllarla birlikte bu sahnede kendi rolünü kendisi bulmuş ve sadece yardım alan bir ülke olarak kalmayarak aynı zamanda yardım veren de bir ülke konumuna geçmiştir. Günümüzde de bu konumunu halen korumaktadır.

Mevcut yükselişin sebebini birçok politikada bulabilmek mümkündür. Ancak yardımların hatırı sayılır bir şekilde arttığı Ortadoğu bölgesini incelemek bu yükselişin temelini anlamak adına oldukça faydalı olacaktır. Nitekim bu çalışmanın ortaya çıkmasına sebep olan sorunsal bu yükselişin kaynağının ortaya konması gerekliliğidir. Bu kaynağı ortaya çıkarırken ise öncelikle donör ülke kavramının tanımlaması yapılacaktır. Günümüzde kalkınma yardımları alanında karşımıza çıkan iki farklı tür donör mevcuttur. Bunlardan ilki geleneksel donörler olarak adlandırılırken ikincisi ise yükselen donörlerdir. Her ne kadar bu kavramlar birbirlerinden bağımsız düşünülemeseler de bu kavramların sınırlarını belirtmeden Türkiye’nin Ortadoğu bölgesine yaptığı yardımların kapsamını, Türkiye’nin genel kalkınma yardımı stratejilerinde bu yardımların nasıl konumlandığı anlamak pek mümkün olmayacaktır. Türkiye yer yer içinde yer aldığı bu grupların özelliklerini taşıyabiliyorken yer yer de tamamen farklı özellikler sergileyebilmektedir. Bu sebeple Türkiye’nin uygulamalarını anlayabilmek adına bu kavramsal tanımlamaları ve arka planı bilmek gerekmektedir.

Türkiye, kalkınma yardımlarının sağlayıcısı olan bir ülke olduğundan bu yana birçok bölgeye ve farklı alanlarda yardımlar yapmaya devam etmiştir. Bazı ülkelere ve bölgelere zaman zaman daha çok yoğunlaşılırken bu durum konjonktüre ve dış politikaya göre değişebilir bir nitelik de taşımaktadır. Son yıllarda meydana gelen gelişmeler Türkiye kalkınma yardımlarının büyük bir kısmının Ortadoğu bölgesine yapıldığını gözler önüne sermektedir. Bu sebeple çalışmanın ikinci kısmında Ortadoğu özelinde kalkınma yardımları incelenmiştir. Bu kapsamda bölge özelinde uygulanan projeler ortaya konmuştur. Bunu yaparken Ortadoğu bölgesinin Türkiye için kalkınma yardımları alanında edindiği yeri büyük çerçeveden görebilmek adına ise diğer bölgelerle karşılaştırması da yapılmıştır.

Ortadoğu hem komşu bölge olması sebebiyle hem de insanları vicdani olarak derinden etkileyebilecek gelişmelere tanık olduğu için Türkiye açısından göz ardı edilebilecek bir bölge değildir. Günümüzde birçok ülkenin uluslararası sistemdeki çıkarlarının barındığı ve çoğunlukla çatıştığı bölge olan Ortadoğu, her türlü zenginliği bir yana, kalkınmaya ve kendi kendine yetebilmeye ihtiyacı olan bir bölgedir. Bu sebeple öncelikle bölgedeki aktörlerin bu durumun farkında olabilmeleri ve kendi potansiyellerini olumlu yönde kullanabilmeleri gerekmektedir. Kalkınma yardımları da bu noktada devreye girmekte, eğitim ve sağlık gibi alanlarda uzun vadede bölge ülkelerinin kendi çalışmalarını kendilerinin yürütebilmesi adına altyapı oluşturulmaya çalışılmaktadır.

DONÖR ÜLKE KAVRAMI VE TÜRKİYE

Dış yardımlar ve kalkınma işbirlikleri alanında var olan ülkeleri konumlandırabilmek adına iki temel kavram mevcuttur. Bunlardan birisi kaynakların çıktığı ülkeye adını veren “donör ülke” kavramı iken diğeri ise kaynakların ulaştığı ülke olan “alıcı ülke” kavramıdır. Bu kaynaklar iki taraf arasında mevcut olan ve tarafların ilişkisinin temelini oluşturan resmi kalkınma yardımlarını, diğer resmi kaynak akışını ve özel kaynak akışlarını kapsamaktadır. Bu noktada akışın temellerinden biri olan resmi kalkınma yardımı kavramının ne anlam ifade ettiğini belirtmek gerekmektedir. Bununla birlikte geleneksel donörler ve yükselen donörler adı verilen ve literatürde mevcut iki farklı donör mevcuttur. Türkiye’nin ise hangi gruba dahil olduğu tartışmaya açık bir sorunsaldır. Bu durumun nedenleri ise iki donör türünün özellikleri incelendikten sonra ortaya konabilecektir.

Donör Ülke Kavramı

Donör ülke kavramının ne anlam ifade ettiğini kavrayabilmek için öncelikle ülkelere bu sıfatın yüklenmesinin temelinde olan “dış yardım” ın ne anlam ifade ettiğini kavramak gerekmektedir. Oldukça farklı şekillerde tanımlanabilen kalkınma yardımı kavramı OECD’nin yapmış olduğu tanımlamaya göre şu şekildedir: donör ülkedeki resmi kurumlar veya resmi kurumların yürütücüleri tarafından, öncelikle alıcı ülkedeki kalkınmayı sağlama ve refahı artırma amacı taşıyan, en az %25’i bağış olmak suretiyle çoğunlukla tavizli kredileri kapsayan her türlü harekettir.¹ Bu tanımlama, kavramın ayrıntılı bir tanımıdır. Bununla birlikte Lancaster’ın tanımı da OECD’nin tanımına benzemektedir. Lancaster’a göre dış yardım ise en az %25’inin karşılıksız bağış olarak bir hükümetten bir diğer hükümete veya hükümet dışı kuruluşu

¹ OECD, OECD.stat., Erişim Tarihi:20.02.2016.
<http://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=TABLE5>.

veya uluslararası bir kuruluşta kamu kaynaklarının gönüllü transferi olarak tanımlanmıştır.² Donör ülke ise alıcı ülkenin kalkınmasının sağlanabilmesi temel amacıyla, mevcut kaynaklarını gönüllü olarak çeşitli yollarla alıcı ülkeye ileten ülkedir. Birçok ülkenin dış yardım yaptığı kalemler farklılık gösterebilmektedir. Bununla birlikte bazı ülkeler donör olarak adlandırılmaktan rahatsızlık duyabilmekte ve bunun yerine “kalkınma partneri”, “işbirliği partneri”, “kalkınma işbirliği partneri” şeklinde anılmayı tercih edebilmektedirler. Adlandırılma sorunsalı ise kavramı tartışmalı hale getirebilmektedir. “Donör” sıfatının kabul edilip edilmemesi hususunda kaynak ülkelerin hem iç politikaları hem de dış politikaları oldukça etkilidir. Bir yumuşak güç aracı olan kalkınma yardımlarının alıcı ülke tarafından nasıl algılanacağı sorunsalı da bu sıfatın kullanımını etkilemektedir. Bazı ülkeler alıcı ülkede siyasi ve ekonomik üstünlüğünü vurgulamak amacıyla donör kavramını kullanmayı tercih ederken bazı ülkeler de uzun vadeli ekonomik ve siyasi çıkarları gereği bu şekilde bir baskı mekanizmasını uygun bulmamaktadırlar. Ayrıca donör ülkeler yardımlarında belirli prensipler belirlemişlerdir ve kaynak ülke ile alıcı ülke arasında hiyerarşik bir farkı vurgulayacağı iddia edilen bu kavram birçok ülke tarafından kullanılmamaktadır.³ Donör kavramının kalkınma yardımların kaynağı olan ülkelerde hangi özelliklerle ifade edildiğinin kavranması için geleneksel donörlerin ve yükselen donörlerin hangi özelliklere sahip olduğunu belirtmek gerekmektedir. Çünkü “donör” olma kavramı iki türde de farklı şekillerde somut hale gelmektedir.

Geleneksel Donör Kavramı

Geleneksel donörler uzun yıllardır dış yardım alanında faaliyetlerde bulunan, nispeten eski ve belirli kalıplara oturulmuş projeler ile yardım yapan ve çoğunluğunun OECD DAC’ı oluşturduğu donör ülkelerdir. OECD (Organization for Economic Cooperation and Development/İktisadi İşbirliği ve Gelişme Teşkilatı) ve OECD DAC (Development Assistance Committee/Kalkınma Yardımları Komitesi) bünyesinde yardım yapan ülkeleri geleneksel donörler olarak görmek mümkündür.⁴

² Carol Lancaster, *Foreign Aid- Diplomacy, Development, Domestic Politics*. the University of Chicago Press, Chicago and London, 2007, s.9. Ayrıca bkz. Roger C. Riddell, *Does Foreign Aid Really Work?*, Oxford University Press, Oxford, 2007, s.19; Jennifer Paul and Marcus Pistor, *Official Development Assistance Spending. Parliamentary Information and Research Service*, Library of Canada, 2009, PRB 07-10E, s.1.

³ Dane Rowlands, “Individual BRICS or a collective bloc? Convergence and divergence amongst ‘emerging donor’ nations”, *Cambridge Review of International Affairs*, Cilt 25, No 4, 2012, 636.

⁴ Bu noktada Güney Kore’yi vurgulamak gerekmektedir. 2009 yılında DAC’a üye olan ülke,

Geleneksel donör ülkelerin yardımın yapılacağı ülkeyi seçerken safi kalkınmacı ve insani amaçlar gütmeyeceğini söyleyebilmek mümkündür. Nitekim bu ülkeler yardım yapacakları ülkelerin ticaret hacminden, kentleşme seviyesinden, ülkelerdeki bulaşıcı hastalıklarının seviyesinden, ortalama yaşam süresi ve bebek ölümlerinden, ülkenin dış borçları ve askeri harcamalarından etkilenebilmektedirler.⁵ Bu çerçevede kalkınma yardımlarının parçası olan ülkeler çoğunlukla çok taraflı uluslararası kuruluşlar vasıtası ile yardımları iletmekte, projelerin yoğun olduğu bir sistematik ile çalışmaktadırlar. Ancak bu durum kalkınma yardımına ihtiyacı olan her ülkede aynı verimliliğin elde edilmemesine sebep olmakta iken aynı zamanda da bu çatı altında yer alan ülkelerin tek bir strateji ile hareket etmesinden dolayı donör ülkenin oluşturabileceği potansiyel kalkınma yardımı politikalarını da bertaraf edebilmektedir. Var olan bu koşulların geleneksel donörlere dışarıdan bakıldığında sağladığı pozisyon ise geleneksel donörlerin aslında zaman geçtikçe OECD bünyesinde homojen bir yapının parçalarını oluşturuyor olmalarıdır.⁶

Yükselen Donör Kavramı

Rowlands, yükselen donör kavramını koordinasyonu sağlamak için çok taraflı yapılara sahip, geleneksel donörlerden daha az bağlantıları olan ve genellikle düşük ve orta gelirli ülkeler olarak tanımlamıştır.⁷ Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu (the United Nations Population Fund- UNFPA) araştırmalarına göre yapılan tanıma göre yükselen donörler yeni veya yeniden yükselen yardım programları olan ülkeler anlamına gelmektedir (UNFPA/NIDI; 2). Bu tanımlama oldukça genel bir anlam ifade etmektedir ve bu ülkeleri diğer verici ülkelerden ayırabilmek adına ayrıntı içermemektedir. Woods'a göre yükselen donör kavramı, yükselen ekonomilerin yaptıkları yardımları OECD DAC üyesi ülkelerin yaptıkları yardımlarla karşılaştırmanın bir yolu olarak kullanılan bir kavramdır. Bu donörler de aslında kalkınma yardımları sahnesinde yeni olmamalarına rağmen "yeni donörler" olarak da adlandırılmaktadırlar.⁸ Bununla birlikte Manning'e göre yeni donörler genellikle DAC dâhilindeki ülkeler dışında olan ülkelerle aynı anlamda

yardımların yapılması ve dağıtılması hususunda zaman zaman yükselen donör özelliği de gösterebilmektedir.

⁵ Steven Dobransky, "Humanitarian Versus National Interests: A Statistical Reflection on Official Development Assistance and Whether It Is Directed", *American Diplomacy*, 2010, p.3.

⁶ Rowlands, "Individual BRICS or a collective bloc?", s.630.

⁷ Rowlands, "Individual BRICS or a collective bloc?", s.629.

⁸ Ngaire Woods, "Whose aid? Whose influence? China, emerging donors and the silent revolution in

development assistance", *International Affairs*, Cilt 84, No 6, 2008, p.1205.

kullanılsa da bu doğru bir kullanım olmamaktadır; çünkü DAC üyesi olmayan ve yardım verme geçmişi uzun olan donörler bulunmaktadır. Bu sebeple bu donörleri “non-DAC” olarak nitelendirmeyi daha uygun bulmaktadır.⁹ Buna karşı olarak ise DAC ülkeleri içinde de yeni olan ülkeler ve bu ülkelerin kendi aralarında farklılıklar içerdikleri göz önüne alındığında yeni donörlere “non-DAC” ve eski donörlere de “DAC” demenin çok da yerine bir tanımlama olmayacağı argümanı da mevcuttur.¹⁰ Daha ayrıntılı bir tanım olarak ise Rowlands yükselen donörleri koordinasyonu sağlamak için çok taraflı yapılarla sahip, geleneksel donörlerden daha az bağlantıları olan ve genellikle düşük ve orta gelirli ülkeler olarak tanımlamıştır.¹¹ Walz ve Ramachandran ise bu ülkelerin güçlü ekonomileri ile yükselen ülkeler olmasına vurgu yaparak uluslararası alanda izlerini artırabilmek için çok çeşitli yollara başvurduklarını ve bunlardan birinin de dış yardımlar olduğunu belirtmiştir.¹² Kim ve Oh’un bu kavrama yaptıkları tanımlama ise geleneksel donörlerden fazla yardım görmeyen ve genellikle de OECD DAC’a üye olmayan ülkeleri kapsar.¹³ Mohan ve Power ise bu kavrama farklı bir bakış açısı getirerek şu şekilde tanımlamıştır: yükselen donörler Batı ekseninde kalan, kalkınma ve yatırım kaynaklarında kendi aralarında çok kutuplu bir sistemin parçaları olan ve sisteme de bu şekilde giren ülkelerdir.¹⁴

Yükselen donör ülkelere bakıldığında her birinin birçok alanda farklı politikalara sahip olduğunu görebilmek mümkündür. Bu durum ise yükselen donörlerin aslında heterojen bir yapının unsurları olduğunu, altında buldukları en geniş çatının ise onların kendi politikalarını oluşturmaya çalışılan ve “yükselen donörler” olarak adlandırılan gruba mensup olmalarıdır.

⁹ Richard Manning, “Will Emerging Donors” Change the Face of International Cooperation?”, *Development Policy Review*, Cilt 24, No 4, 2006, p. 372.

¹⁰ Axel Dreher, Andreas Fuchs and Peter Nunnenkamp, “New Donors”, *International Interactions: Empirical and Theoretical Research in International Relations*, Cilt 39, No 3, 2013, p.403.

¹¹ Rowlands, “Individual BRICS or a collective bloc?”, s.629.

¹² Julia Walz and Vijaya Ramachandran, *Brave New World: A Literature Review of Emerging Donors and the Changing Nature of Foreign Assistance*, Working Paper No: 273, Washington: Center for Global Development, 2011, p.1.

¹³ Eun Mee Kim and Jinhwan Oh, J., “Determinants of Foreign Aid: The Case of South Korea”, *Journal of East Asian Studies* 2012.

¹⁴ Giles Mohan and Marcus Power, “Africa, China and the ‘new’ economic geography of development”, *Singapore Journal of Tropical Geography*, Cilt 30, No 1, 2009, p.27.

Yükselen Donör vs. Geleneksel Donör Tartışması

Geleneksel donörler ile yükselen donörleri yardım sahnesinde birbirinden bağımsız yapılar şeklinde düşünmek yerinde bir bakış açısı olmayacaktır. Nitekim iki grup ülke de bir dışlinin parçaları gibidir ve bir grubun mevcudiyetinde var olan eksiklikleri diğer grup tamamlayabilmektedir. Bu açıdan bakıldığında günümüzdeki sistemde halen iki grubun da varlığının aynı anda bulunmasına da açıklama getirilebilmektedir. Ayrıca geleneksel donörler ve yükselen donörler aynı işbirliği projesi içerisinde yer alabilmekte üç boyutlu kalkınma işbirliği projeleri gerçekleştirebilmektedirler. Böylelikle geleneksel donörler belki de daha önce hiç bulunmadıkları bölgelerde bulunabilme ve o bölgelere entegre olabilme fırsatı elde edebilmektedirler.¹⁵

Geleneksel donörler çok taraflı organizasyonlara üyelik ve yardımların çoğunu bu organizasyonlar vasıtasıyla yapma noktasında yükselen donörlerden farklıdır. Yükselen donörler ise çoğunlukla kurumlarla az bağlara sahip olmalarından dolayı koordinasyon eksikliğinin varlığı iddia edilmektedir.¹⁶ Bununla birlikte çoğu alıcı ülke geçmişine sahip olan yükselen donörler geleneksel donörlere oranla alıcı ülkelerin ihtiyaçlarına daha duyarlı bir şekilde yardım yapmaktadırlar. Ayrıca yardımları projeler şeklinde yapmakta ve şarta bağlamamaktadır. Bu durum ise verimliliği ve etkinliği artırıcı bir neden olmaktadır.¹⁷ Bu noktada şu ayrıntıyı da belirtmekte fayda vardır: insani yardımlar yükselen donörlerin yardım stratejilerinde önemli bir yere sahiptir. Geleneksel donörler çoğunlukla kalkınma amacı güden yardımlar yapmakla birlikte yükselen donörler acil durum yardımları ve insani yardımlar alanlarına yoğunlaşmışlardır.¹⁸ Günümüzde kalkınma yardımlarının geldiği noktanın 20. Yy. ortalarında olduğundan farklı olduğunu görebilmek mümkündür. Daha ziyade işbirliği çalışmaları şeklinde ifade edilen bu çerçeve ise üç önemli özellik sunmaktadır. Öncelikle bu işbirlikleri geleneksel kalkınma yardımlarının çok daha ötesine geçerek küresel anlamda rekabet koşulları yaratır. Bununla birlikte çok geniş bir alanda finansal ve teknik araçlara

¹⁵ Sarah Cook and Jing Gu, “The global financial crisis: Implications for China’s South–South Cooperation”,

IDS Bulletin, Cilt 40, No 5, 2009, pp.38-46’dan aktaran Peter Kragelund, *The Potential Role of Non-Traditional Donors Aid in Africa*, Issue Paper No:11, Geneva: ICTSD (International Centre for Trade and Sustainable Development), 2010, p.24.

¹⁶ Rowlands, “Individual BRICS or a collective bloc?”, s.630.

¹⁷ Peter Hjertholm and Howard White, *Survey of Foreign Aid: History, Trends and Allocation Discussion Papers00-04*. Copenhagen: University of Copenhagen/ Department of Economics, 2010, p.72.

¹⁸ Andrea Binder; Claudia Meier and Julia Steets, *Humanitarian Assistance: Truly Universal? A Mapping Study of Non- Western Donors*. (Research Paper No:12). Global Public Policy Institute, 2010, p. 7.

sahiptir. Ayrıca işbirliği çalışmalarını yürüten küresel aktörlerin sayısı da oldukça fazladır.¹⁹

Türkiye'nin Donör Ülke Olması

Tarihi bir perspektiften bakıldığında zaman Türkiye'nin donör ülke olma geçmişi Osmanlı dönemine dayanabilmektedir. 20.yy.'ın ortalarında ise kalkınma yardımı alan ülke olma sıfatı belirginleşmiştir; ancak tarih boyunca Türkiye'nin donör ülke olması ve alıcı ülke olması çoğunlukla eş zamanlı olarak yaşanmıştır.

Donör Ülke Olarak Türkiye

Türkiye'nin 1980'li yıllarda içinde bulunduğu ekonomik koşullar kalkınma yardımı çalışmalarına başlaması için müsaittir ve nitekim ilk çalışmalar da bu yıllara dayanmaktadır.²⁰ Türkiye'nin yapmış olduğu ilk resmi kalkınma yardımları 1985'te Sahra Çölü'nün kuzeyindeki ülkelere kurumsal kapasitelerini artırmaları amacıyla yapılan yardımlardır.²¹ Özal'dan sonra 90'lı yıllarda bir durgunluk yaşanmış; ancak sonrasında yardımlar tekrar ivme kazanmıştır. Bu sebeple kurumsallaşma ihtiyacı doğmuştur.²² Başlangıçta ekonomi temelli yapılan kalkınma yardımları sonrasında kültürel ve tarihi bir boyut kazanmıştır.

Avrasya ülkelerinin acil ihtiyaçlarını karşılama güdüsü ile 1992 yılında TİKA (Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı) kurulmuştur.²³ 1996 yılında ise TİKA yine kurumsal kapasitelerini artırma amacıyla Gambiya, Gine, Gine Bissau, Moritanya, Senegal, Somali ve Sudan'a yardımda bulunmuştur.²⁴ 2000'li yıllara kadar istikrarlı olmayan bir Türkiye'de yardım politikalarını uygulamaya geçirmeye çalışan kurum, bu noktada amaçlarını tam olarak gerçekleştirmemiştir. Nitekim 2000'li yıllarda daha istikrarlı bir ortama kavuşan Türkiye, kalkınma yardımları üzerinde daha işler politikalar

¹⁹ Jean-Michel Severino and Olivier Ray, *The End of ODA (II): The Birth of Hypercollective Action*, Working Paper No:218, Washington: Center for Global Development, 2010.

²⁰ Musa Kulaklıkaya and Rahman Nurdun, "Turkey as a New Player in Development Cooperation", *Insight Turkey*. Cilt 12, Sayı 4, 2010, s.133.

²¹ Kulaklıkaya and Nurdun, "Turkey as a New Player", p.134.

²² Şaban Kardaş, "Turkey's Development Assistance Policy: How to Make Sense of the New Guy on the Block", *GMF Analysis*, 2013, p. 2.

²³ Kulaklıkaya and Nurdun, "Turkey as a New Player", p.134.

²⁴ Nuri Birtek, "Türkiye'nin Dış Yardımları ve Yönetimi, Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, DPT, 1996, s.37'den

aktaran Hakan Fidan and Rahman Nurdun, "Turkey's Role in the Global Development Assistance Community: the Case of TİKA (Turkish International Cooperation and Development Agency)", *Journal of Southern Europe and the Balkans*, Cilt 10, No 1, 2008, p.99.

uygulayabilmek adına gerekli koşullara kısmen ulaşmıştır.²⁵ TİKA her ne kadar geçiş ekonomileri olan Orta Asya, Körfez Ülkeleri ve Balkan ülkelerine yardım amacıyla kurulmuş olsa da 2003 yılından itibaren Orta Doğu ve Afrika ülkelerine de yapılan yardımların yürütücüsü olmaya devam etmiştir.²⁶

2004 yılında Türkiye, Endonezya’da meydana gelen deprem ve ardından oluşan tsunami afetlerine de yardımda bulunmuştur.²⁷ 2004 yılından 2005 yılına geçerken ise Türkiye’nin verdiği yardımlarda göze çarpan bir yükseliş görülmüştür. Bu yükselişin nedenlerini ise şu şekilde özetlemek mümkün olabilir: Türkiye o dönemde Pakistan’da olan deprem ve Orta Asya’da gerçekleşen Tsunami felaketleri karşısında bu bölgelere yardımlar yapmıştır. Ayrıca bu bölgelerle yetinmemiş Orta Doğu ve Afrika üzerinde de yardım projelerine başlamıştır. Bütün bunlar gerçekleşirken ise Türkiye’nin resmi kalkınma yardımı veren ülkelerin RKY verilerine ulaşabilmesi de Türkiye’nin projeksiyonu açısından önemli bir katkı sağlamıştır.²⁸ Bunlarla birlikte Türkiye verdiği yardımlarını artırmaya, projelerini çoğaltmaya ve işbirliklerini de artırma yoluna gitmiştir.

Türkiye’yi donör ülke olarak incelerken aslında bir yandan da “donör olarak adlandırılma” hususunu açıklığa kavuşturmak gerekmektedir. Çünkü kalkınma yardımı ve kalkınma işbirliği içerisinde bulunan her ülke donör olarak adlandırılmaktan memnun olmayabilir. Türkiye’nin donör ülke olarak adlandırılması ile ilgili olarak Türkiye’de yapılan akademik çalışmalara, araştırmalara ve raporlara bakıldığında zaman görülmektedir ki Türkiye’nin “donör” ülke olarak anılmak hususunda bir rahatsızlığı bulunmamaktadır. Bir dönem yoğun bir şekilde hem alıcı hem de donör ülke olan Türkiye, günümüz koşullarında bu sıfatla anılmaktan tedirgin olmamaktadırlar. Nitekim Türkiye’nin yardım yaptığı kalemlerin geniş skalası Türkiye’nin zaman zaman nakdi yardımlarda bulunduğunu çoğunlukla ise projeler, öğrenci değişimleri, afet yardımları şeklinde yardımlar yaptığını göstermektedir. Yardım yapma şekline ve yardımın çeşidine göre de Türkiye zaman zaman donör olabilmekte ve zaman zaman da işbirliği yapılan bir ülke olmaktadır.

²⁵ Güner Özkan and Mustafa Turgut Demirtepe, “Transformation of a Development Aid Agency: TİKA in a Changing Domestic and International Setting”, *Turkish Studies*, Cilt 13, No 4, 2012, p.648.

²⁶ Fidan and Nurdun, “Turkey’s Role in...”, p.100.

²⁷ Hasan Öztürk ve Sevinç Öztürk, *Türkiye’nin Dış Yardım Stratejisi- Sorunlar ve Öneriler*. BİLGESAM. (Rapor No: 54). İstanbul: BİLGESAM, 2012, s.10.

²⁸ Fidan and Nurdun, “Turkey’s Role in...”, p.101.

Türkiye'nin Kalkınma Yardımlarının Genel Stratejileri

Birçok yükselen donör ülke gibi Türkiye de stratejiden yoksun olma iddiasına maruz kalabilmektedir. Ancak Türkiye'nin herhangi bir yardım stratejisine sahip olmama gibi bir durumu söz konusu değildir. Türkiye'nin kalkınma yardımlarının ve projelerinin mantığı oldukça açıktır. Türkiye OECD DAC kriterlerine uyum sağlayacak bir amaç olan Binyıl Kalkınma Hedefleri'ne ulaşabilme, bu hedefleri gerçekleştirme stratejisi belirlemiştir. Bu kapsamda aynı zamanda gönüllü olarak OECD'ye de raporlamalar yapmaktadır. Türkiye, dostluk ve insanlık için iyi niyet çerçevesinde projeler yürütmek amacıyla da hareket etmektedir. Ayrıca Türkiye, Güney-Güney İşbirliği'nin parçası olarak hareket etmeye çalışmaktadır.²⁹

Türkiye de bir yanıyla Kuzey'de yer alırken bir yanıyla da Güney'de yer almaktadır. Kalkınmaya karşı hassasiyet sergileyen bu duruş ve “iyi niyetli” yaklaşımlar Türkiye'nin aslında insani ve ahlaki değerler bakımından iyi bir izlenim oluşturmaya yardımcı olmaktadır. Türkiye'nin OECD stratejilerine tam anlamıyla sahip olmaması bir strateji yoksunluğu anlamına gelmemektedir. “Program Temelli Yaklaşım” (program based approach) sergileyen OECD, tek bir strateji uygulamakta ve dolayısıyla kendi stratejisini uygulamayan ülkeler bu şekilde algılanmaktadır.³⁰ Ancak şunu belirtmek gerekir ki, yükselen donörler esnek ve ülkeden ülkeye değişebilecek, bu sebeple ihtiyaç odaklı ve esnek politikalar seçerek zaten bir strateji uygulamaktadırlar.

Türkiye'nin kalkınma yardımı stratejisi olarak nitelendirilebilecek bir diğer durum ise aynı bölgede başka bir donör ülkenin varlığında izlenecek olan tavır ile ilgilidir. Aynı ülkede ya da bölgede ortak çıkarların çatışabileceği bu gibi durumlarda donör ülkelerin verdikleri tepkiler oldukça önemlidir ve donörlerin yardım stratejisi hakkında ipucu vermektedir. Türkiye, yardım yapılacak bir bölgede eğer aynı türden yardım yapan başka bir donör varsa iki farklı yol izleyebilmektedir. İlki, yardım yapmamayı tercih etmesidir. Çünkü Türkiye boşluk doldurma fikriyle yardım yapmaktadır. Aynı alanda tekrar yardım yapmak kaynakların israfı olarak düşünülmekte ve farklı sektörlerle yönelinmektedir. İkinci seçenek olarak ise zaten ülkede var olan çalışma üzerinden işbirliği seçenekleri oluşturulabilmektedir.³¹ Nitekim bu tarz durumlarda donör ülkelerin genel olarak verdikleri tepki başka alanlara yönelmek ve zaten var olan çalışmanın aynısını yapmamak yönünde olmaktadır.

²⁹ Buraya Güney- Güney işbirliğinden kasıt tıpkı bu işbirliği içerisinde bulunan ve gelişmiş ülkelerle gelişmekte olan ülkeler arasındaki ilişkilerdir. Bu ilişkiler “yardımcı olabilme” isteğiyle yapılan yardımlardır ve gelişmekte olan ülkeleri kalkındırma amacı gütmektedirler.

³⁰ Mülakat, Rahman Nurdun, Ankara, 9 Haziran 2015.

³¹ Mülakat, Nurdun.

Türkiye, resmi kalkınma yardımı politikasını ekonomi temelli diğer politikalarından ayrı tutmuştur. Bazı donör ülkelerin kalkınma yardımı stratejileri ticaret ve yatırım politikaları ile paralellik gösterebilirken Türkiye'nin dış yardım politikası daha ziyade dış politikası ile harmoni içerisindedir.³² Tam anlamıyla ne Kuzey'e ne de Güney'e yakın olan Türkiye, bu açıdan bakıldığında herhangi bir oluşumun net bir parçası olana kadar iki tarafa da yakın bir tutum sergileyecektir. Aynı zamanda kalkınma yardımları konusunda gelişmiş ülkeler ve gelişmekte olan ülkeler arasında konumlandığı için bütün bölgelere de yakın duran bir yaklaşım benimsemiştir. "Dünyanın her yerine uzanıp nerede bir dertli varsa ona az ya da çok yardımda bulunma" mottosu da Türkiye'nin aslında tüm bölgelere, ayırım yapmaksızın yardımda bulunabileceğini kanıtlar niteliktedir. Bunu sağlıklı bir şekilde yürütebilmesi için ise öncelikle ülke içindeki kurumların işleyişini sağlamlaştırmak gerekmekte ve sonrasında da yurtdışında bulunan ofis ve temsilciliklerin niteliklerini ve niceliklerini artırmak gerekmektedir.

TÜRKİYE'NİN ORTADOĞU KALKINMA YARDIMI UYGULAMALARI

Çalışmanın ilk bölümünde nitelikleri açıklanmış olan kavramların bu bölümde Türkiye örneği üzerinden niceliksel veriler de ele alınarak ne şekilde ve ne ölçüde uygulandığı belirtilecektir.

Ortadoğu, Türkiye'nin kalkınma yardımlarının bir varış noktası olarak oldukça önemli bir konuma sahiptir. Özellikle son yıllarda yaşanan bölgesel değişimler ve gelişmeler sebebiyle bölge Türkiye'nin daha fazla yoğunlaşması gereken bir nitelik kazanmıştır. Dış politikada meydana gelen değişimler de Türkiye'nin hali hazırda yakından ilişkiler kurmuş olduğu Ortadoğu bölgesine karşın daha yatay bir düzlemde çalışmalarını çeşitlendirmesini, farklı politikalar ve farklı alanlara yoğunlaşmasını da gerekli kılmıştır. Nitekim bu kısımda incelenecek olan sayısal veriler de verilen önemin ve özellikle kalkınma yardımları bakımından bölgeye ne derecede yoğunlaşıldığını kanıtlar niteliktedir. Ortadoğu bölgesinin Türkiye'nin kalkınma yardımı hacmine ne kadar yere sahip olduğu öncelikle diğer bölgelere yapılan yardım miktarları da göz önünde bulundurularak incelenmiştir. Sonrasında ise yapılan yardımların türleri ve bu türlere hangi kalem yardımların dahil olduğu açıklanmıştır. Bununla birlikte bu iki başlığın sonrasında incelenmesi gereken bir nokta olarak yıllara göre karşılaştırma hususu ortaya çıkmıştır. Son olarak da bölgeye

³² ArticlesPolitics, *Turkey: A Problematic Emerging Donor*, 2013, p.3. Erişim Tarihi: 11.10.2013, <http://www.articlespolitics.com/2012/12/turkey-problematic-emerging-donor.html>.

yapılan yardımlardan örnekler gösterilmiş ve hangi projelerin yürütüldüğü ortaya konmuştur.

Yardımların Bölgelere Göre Dağılımı

Türkiye, yapmış olduğu resmi kalkınma yardımlarını OECD'ye rapor olarak sunmaktadır. Bu raporlarda oldukça ayrıntılı sayısal veriler mevcut olup en son 2014 yılının verileri OECD veritabanında bulunmaktadır. Bu sebeple 2010-2014 yılları verileri incelenmiş ve bölgeler arasındaki farklar ortaya konmuştur.

Çizelge 2.1. 2010-2014 Yılları Türkiye Resmi Kalkınma Yardımlarının Bölgelere Göre Dağılımı (Milyon ABD Doları)

	2010	2011	2012	2013	2014
Avrupa	139.84	77.18	87.83	97.96	133.75
Afrika	38.08	269.78	749.47	782.73	383.29
Amerika	11.2	1.87	2.42	3.97	4.48
Uzak Doğu	9.95	12.18	10.79	18.29	25.48
Güney ve Merkez Asya	492.27	565.87	436.08	484.25	353.12
Orta Doğu	222.37	292.64	1 124.24	1 766.54	2 500.42
Okyanusya	0.66	0.51	0.06	0.54	0.53

Çizelgede OECD verilerine belirtilen bölgelere yapılan yardımlar ve kaynak akışlarının toplam miktarları verilmiştir. Öncelikle yardım miktarlarındaki yükselişlere ve düşüşlere bakarak bu durumun sebeplerini kısaca açıklamak yerinde olacaktır.

Afrika'ya baktığımızda 2011 yılından itibaren 2010 yılına göre büyük bir artış gözlemlenmektedir. Bu artışın en önemli sebebi Kuzey Afrika'da o dönemde yaşanan gelişmelerle doğrudan ilgili olmuştur. O dönemde yaşanan devrimler başta Türkiye olmak üzere donör ülkelerin dikkatlerini bölgeye yoğunlaştırmalarına neden olmuştur. Bölgeye farklı alanlarda yardımlar yapıyor olması ile birlikte Türkiye'nin yoğunlaştığı alan su kuyularının açılması yönünde olmuştur. İnsani yardımların yapılmasının oldukça önemli olduğu bölgeye Türk STK'lar tarafından da önemli ölçüde yardım yapılmaktadır. Bu yardımların büyük çoğunluğu ise Somali, Sudan, Nijerya ve Kenya'ya yapılmaktadır. STK'ların yardım kalemleri ise daha ziyade gıda yardımı, su yardımı ve sağlık alanlarında olmaktadır. Afrika kıtası, siyasi istikrarsızlıkların, şiddet ortamının ve doğal afetlerin yoğun olduğu bir kıtadır.

Bu sebeple başta bölgede oluşan olumsuz durumların giderilmesi ve insani ihtiyaçların da karşılanması ile birlikte sonrasında da kıtanın kendini kalkındırabilecek kapasiteye ulaşmasını sağlayabilecek altyapı çalışmaları ile kıtaya oldukça yoğun şekilde yardım yapılmaktadır.³³

Avrupa kıtası ise belirtilen zaman aralığında dalgalı şekilde ilerleyen bir seyre sahiptir. 2010 yılında Balkanlar ve Doğu Avrupa bölgesine giden yardımlardan en büyük payı Makedonya ve Bosna-Hersek alırken 2011 yılında bu dağılım sırasıyla Kosova, Bosna Hersek ve Makedonya şeklinde gerçekleşmiştir.³⁴ Bölgesel güvenlik ve istikrarın sağlanmasına önem veren Türkiye 2012 yılında da bölgeye olan yardımlarını artırmıştır. 2012 yılının sıralaması ise Bosna Hersek başta olmak üzere Kosova ve Makedonya olarak devam etmiştir ve aynı sıralama 2013 ve 2014 yıllarında da yerini korumuştur.³⁵

Amerika kıtasına yapılan yardımlar ile ilgili veriler incelendiğinde 2010 yılından günümüze yardımların miktarlarının düştüğü görülmektedir. Yapılan yardımlar içerisinde en önemli paya sahip olan ülke, bir ada ülkesi olan ve doğal afetler sebebiyle yardımların varış noktası olan Haiti'dir.³⁶ Miktarlara bakıldığı zaman kalkınma yardımları alanında Amerika kıtasının Türkiye için öncelik olan bir bölge olmadığı görülmektedir.

Uzak Doğu, Güney ve Merkez Asya ise dalgalı bir seyir izlemiştir. 2010 yılında Uzak Doğu'ya yapılan yardımlar sağlık taramaları ve cerrahi müdahaleler şeklinde olurken sonrasında bu yardım şekilleri artmıştır. Sonrasında ameliyatlara yapılmış, ilaç ve tıbbi malzeme yardımıyla bulunmuş, hastanelerin tadilatları ve onarım işlemleri gerçekleştirilmiş, tıbbi cihazlar temin edilmiştir. 2013 yılına gelindiğinde ise Uzak Doğu'ya gerçekleştirilen projeler çeşitlendirilmiştir.³⁷ Güney ve Orta Asya ise hem STK yardımlarında hem de iki taraflı yardımlarda üçüncü sırada yer almıştır.³⁸ Bölge ülkelerinden Kırgızistan, Afganistan, Pakistan, Kazakistan ve Azerbaycan en fazla yardım yapılan ülkelerdir ve sıralamaları ise yıllara göre değişkenlik göstermektedir.³⁹ Bu yıllarda Afganistan'ın yeniden yapılandırılması süreci yardımlarla desteklenmiştir.

³³ TİKA, *Kalkınma Yardımları Raporu-2010, 2011, 2012, 2013*, Ankara.

³⁴ TİKA, *Kalkınma Yardımları Raporu- 2011*, s.85.

³⁵ TİKA, *Kalkınma Yardımları Raporu, 2012,2013*; OECD Stat, Geobook: Geographic Flows to developing countries, Erişim Tarihi: 12.02.2016, <http://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=TABLE5>.

³⁶ TİKA, *Kalkınma Yardımları Raporu-2010*, s.23, 83.

³⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz: TİKA, *Kalkınma Yardımları Raporu- 2013*, s.122.

³⁸ TİKA, *Kalkınma Yardımları Raporu- 2013*, s.77, 89.

³⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz: OECD.Stat, GeoBook: Geographical flows to developing countries.

Okyanusya'ya yapılan yardımlar ise yapılan iki taraflı yardımların çok az bir oranını oluştururken STK'lar tarafından yapılan yardımlarda 2013 yılı verilerine göre Uzak Doğu'dan önce gelmiş ve neredeyse Avrupa bölgesi ile aynı miktarda yardım almıştır.⁴⁰

Çalışmanın örnek olayı olarak incelenmiş olan Orta Doğu bölgesine yapılan yardımlar büyük oranda fark ile diğer bölgelerin önüne geçmiştir. Bu sebeple bu bölgeye yapılan yardımların ayrıntılı bir şekilde incelenmesi gerekliliği doğmuştur. Irak, Gazze Şeridi ve Lübnan 2010 yılı yardımlarında sırasıyla en çok yardım alan ülkeler olmakla birlikte sonrasında bu sıralama değişmiştir. 2011 yılında ise Suriye'ye yapılan yardımların birden artmasıyla diğer ülkelerle fark açılmıştır. 2014 yılı verileriyle birlikte de diğer Orta Doğu ülkelerinin ve Suriye'nin aldığı yardımlar arasındaki fark iyice açılmıştır.⁴¹ Bu farkın nedenini ise Suriyeli mültecilere yapılan insani yardımlarda bulmak mümkündür. Bu durum Suriye'yi Orta Doğu bölgesine yapılan yardımlarda ilk sıraya yerleştirirken Orta Doğu'nun da Türkiye'nin en çok yardım yaptığı bölge olmasına sebep olmuştur.⁴² 2014 yılından elde edilen verilere göre Suriye, Tunus, Kırgızistan, Somali sırasıyla yardımların en çok yapıldığı ülkeler olmuşlardır. 2013 yılı raporlarına göre de Suriye'den sonra en çok yardımı alan ülke Filistin olmuştur. Ayrıca uygulanan kalkınma işbirliği projelerinin coğrafi dağılımında da Ortadoğu bölgesi ilk sıradadır. Projelerin %55,9'u Orta Doğu bölgesinde uygulanmıştır.⁴³

Türkiye'nin Ortadoğu Bölgesine Yaptığı Yardımların Nitelikleri

Türkiye, yaptığı yardımlarda en önemli prensip olarak “insana yardım” mantığını benimsemektedir. Alıcı ülkelerdeki mevcut kapasiteyi geliştirmek ve ülkelerin kendilerine yeter hale gelebilmelerini sağlamak amaçları güdülmüştür. Genellikle teknik işbirliği ve iki taraflı olarak yapılan yardımların amaçları da bu yönde olmuştur. Orta Doğu bölgesi belirtilen yıllar içerisinde daha istikrarsız, iç çatışmaların yaşandığı ve problemlerin artarak devam ettiği bir ortama sahip olmuştur. Bu durum devletlerin Orta Doğu bölgesine yönelik dış politikaları başta olmak üzere birçok politikasını değiştirmesine ve özellikle kalkınma yardımı alanında da Türkiye'nin Orta Doğu bölgesi özelinde yeniden konumlanmasına neden olmuştur.

Türkiye, 2011 yılından itibaren Orta Doğu ülkeleri ilişkilerini insani boyut başta olmak üzere bölgede yaşanan problemlerin çözülmesi amacıyla şekillendirmiştir. Yaşanan sıkıntıların ortadan kaldırılması ve olumsuz

⁴⁰ TİKA, Kalkınma Yardımları Raporu- 2013, s.77.

⁴¹ OECD.Stat.

⁴² TİKA, 2013, s.89.

⁴³ TİKA, 2013.

koşulların yerini istikrara bırakabilmesi amacıyla üzerine düşen bölgesel sorumluluğu yerine getiren Türkiye, bu sorumluluğu kalkınma yardımı politikalarına da yansıtmıştır. Türkiye, bölgede işsizliğin azaltılmasını istemekte ve insani sorunlara çözüm getirme amacını gütmektedir. Bu sebeple temel ihtiyaçların karşılanması öncelik teşkil etmiştir. Bu kapsamda su kuyularının açılması göze çarpmaktadır. Okul ve hastane yapımları da dikkat çeken önemli sektörlerdendir. Üst düzey kamu görevlilerine de eğitimler verilebilmektedir.⁴⁴

Ortadoğu bölgesine yapılan yardımların niteliklerini en çok yardım yapılan ülkeleri inceleyerek anlayabilmek mümkündür. Bu sebeple öncelikle Filistin örneğinden ilerlemekte fayda vardır. Ülkeye yapılan yardımlar sırasıyla sağlık, eğitim ve üretim sektörlerinde yoğunlaşmıştır. Bununla birlikte önemli bir yer işgal etmese de altyapı sektörlerinde de yardımlar yapılmaktadır. Lübnan da Orta Doğu bölgesine yapılan yardımlardan faydalanan bir diğer ülkedir. Lübnan için yapılan yardımların büyük çoğunluğu su ve sanitasyon alanında gerçekleştirilmiştir. Bu sektörü takiben idari ve sivil altyapılar için gerekli yardımlar gelmektedir. Sonrasında da sağlık sektörü önem teşkil etmektedir. Yemen ise eğitim alanında aldığı kalkınma yardımları ile dikkat çekmektedir. Bu ülke için yardımların sektörlere dağılımı diğer ülkelere oranla daha homojendir. Elbette ki oranlar arasında farklılıklar mevcuttur; ancak bu duruma rağmen Yemen'in aldığı yardımlar bir seviye daha farklıdır. Bu bağlamda eğitim sektöründen sonra sağlık gelmekte ve akabinde ise diğer sosyal altyapı ve hizmetler gelmektedir.⁴⁵ Bölge ülkelerinde gerçekleştirilen restorasyon çalışmaları da dikkat çekmiştir.

Suriyeli mültecilerin Türkiye'de barınması ve kendilerine yardım yapılması da son yıllarda Türkiye'nin bu durum ile Orta Doğu bölgesinde öncesinden daha belirgin bir rol oynamasına sebep olmuştur. Yapılan insani yardımlar aslında bölge için önceliğin insani yardımlar olduğunu ortaya koymaktadır. Bu insani yardımlar bizzat Suriye'nin içerisinde yapılış olsa idi kalkınma yardımı olmaktan bir anlamıyla uzaklaşıp çatışmaları önlemeye çalışan acil yardımlar gibi görünmüş olabilecekti; ancak Türkiye içişlerine karışmama prensibini benimsediğinden dolayı Suriyeli mülteciler bizzat Türkiye sınırları içerisinde bakılmaya daha fazla eğilimli olabilmektedirler.

⁴⁴ TİKA, 2013, s. 39.

⁴⁵ TİKA, Faaliyet Raporu-2013, ss.128-180.

Ortadoğu Bölgesine Yapılan Yardımların Yıllara ve Sektörlere Göre Karşılaştırılması

Bu bölümde ayrıntılı bir şekilde değinilmesi gereken husus yapılan acil ve insani yardımlardır. Türkiye, son yayınlanmış veriler olan 2013 yılı verilerine göre yaptığı yardımların %49'unu insani yardımlara ayırmıştır. Bu husus Türkiye'yi bir yandan bölge için vazgeçilmez bir donör pozisyonuna yerleştirirken diğer yandan da yardımların GSMH'ye oranının %0,13'ten %0,21'e çıkmasıyla da dünyada ilk sıraya yerleşirken yapılan yardımların miktarı bakımından da üçüncü sıraya yerleşmiştir.⁴⁶ Orta Doğu bölgesinde insani yardımların gittiği ülke olan Suriye için Türkiye'nin genel verilerini incelediğimizde Şubat 2016 itibariyle toplam 8 milyar dolar yardımın Suriyelilere yapıldığı bilgisine ulaşılmaktadır. Bu hususta uluslararası toplumun yaptığı yardımlar ise toplamda sadece 455 milyon dolar ile sınırlı kalmıştır. 2 milyondan fazla sığınmacı Türkiye topraklarında misafir edilmekte, yaklaşık 260 bin kişi AFAD'ın on ilde kurmuş olduğu 25 barınma merkezinde hayatlarına devam etmektedir. Barınma merkezleri kişilerin sadece hayatını devam ettirebilmelerine yönelik olan ısınma, güvenlik, yeme-içme, temizlik ihtiyaçlarını değil aynı zamanda sosyal ihtiyaçlarını da karşılayabilecek bir anlayışla oluşturulmuştur. Bu kapsamda zaman zaman eğitim ve mesleki kurs faaliyetleri de yürütülmektedir.⁴⁷

2014 yılı Küresel İnsani Yardım Raporu'na göre Türkiye, 2014'te 1,6 milyar dolar yardım ile ABD, İngiltere ve AB Kurumlarının ardından yapılan yardım miktarı olarak 4. sıraya yerleşmiştir.⁴⁸ Türkiye, Suriyeli mültecilere yönelik yürüttüğü politika ile Mayıs 2015 itibariyle dünyanın en büyük mülteci barındıran ülkesi konumuna gelmiştir.⁴⁹ Türkiye'nin sürekli artan insani yardımlarının varlığı sebebiyle yıllar bazında karşılaştırma yapmak yerinde olacaktır.

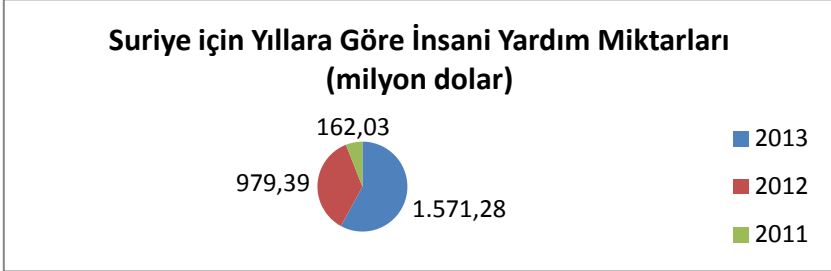
⁴⁶ TİKA, Kalkınma Yardımları Raporu-2013, s.57.

⁴⁷ AFAD, *Afet Raporu- Suriye*, Erişim Tarihi: 15.02.2016, <https://www.afad.gov.tr/TR/IcerikDetay1.aspx?ID=16&IcerikID=747>.

⁴⁸ Bu noktada raporda Türkiye'nin 2013 verisi kullanılmıştır. Rapor için bkz: Global Humanitarian Assistance Report-2015, Erişim Tarihi: 15.02.2016, http://www.globalhumanitarianassistance.org/wp-content/uploads/2015/06/GHA-Report-2015_-Interactive_Online.pdf.

⁴⁹ UNHCR, *UNHCR warns of bleaker future for refugees as Syrian conflict enters 5th year*, 12 Mart 2015, Erişim Tarihi: 13.02.2016, <http://www.unhcr.org/55016fff6.html>.

Çizelge 2.2. Suriye'ye Yapılan İnsani Yardımlar

Bu çizelge ile ilgili şunu belirtmek gerekir ki 2011 yılında Suriye’de yaşanan karışıklıklar sebebiyle birçok kişi Nisan ayından itibaren ülkelerini terk etmek durumunda kalmışlardır. İlk varış noktalarından biri ise Türkiye olmuştur. Nitekim Türkiye, o dönemde “açık kapı politikası” adını verdiği politikayı uygulayarak gelen sığınmacılara geçici bir statü vermiş ve yardım kampları oluşturup onları ağırlamaya başlamıştır. 2011 yılı dahil olmak üzere o zamana kadar Türkiye’nin insani yardımlarının büyük ölçüde yapıldığı ülke olan Filistin’in yerini 2012 yılı itibariyle oldukça yüksek bir artışla Suriye almaya başlamıştır. Türkiye’ye sığınmacıların gelmesi, transit geçiş için ülkenin kullanılması ve Orta Doğu bölgesine afet yardımlarının ve insani yardımların yapılması Türkiye için yeni bir durum değildir; ancak yardım miktarlarının bu derece artması ve Türkiye’yi uluslararası kalkınma yardımları alanında ilk sıralara taşıması yeni bir durumdur. İnsani güdüler ve sorumluluk gereği, şartlar değişmediği sürece bir süre daha yardımların yüksek miktarlarda devam edeceğini gösteren belirtiler mevcuttur.

2010 yılından başlamak gerekirse bu yılda farklı bir yaklaşımın mevcut olduğunu ve aynı anlayışın 2011 yılında da devam ettiğini görebilmek mümkündür. 2010 yılında Lübnan ve Filistin’e giden yardımlar neticesinde Orta Doğu bölgesi yardımların en çok gittiği ikinci bölge olmuştur. 2011 yılında da aynı tablo karşımıza çıkmaktadır. Filistin için yardımların sektörel dağılımını şu şekilde görebilmek mümkündür:

Çizelge 2.3. Filistin'e Yapılan Yardımların Sektörel Dağılımı (2010-2013) (%)

	2010	2011	2012	2013
Eğitim	37,72	24,09	39,93	4,09
Sağlık	20,02	56,10	33,65	89,64
Su ve Su Hijyeni	1,96	10,26	19,35	0,88
İdari ve Sivil Altyapılar	11,55	4,86	2,55	0,62
Diğer Sosyal Altyapılar ve Hizmetler	28,38	4,21	3,40	0,52
Ekonomik Altyapılar ve Hizmetler	-	0,01	-	-
Üretim Sektörleri	0,31	0,39	1,10	3,37
Diğer Çoklu Sektörler	0,05	0,08	0,01	0,87

Kaynak: TİKA Faaliyet Raporları- 2010, 2011, 2012, 2013

Yukarıda verilen tabloda Filistin'in aldığı yardımların sektörlere dağılımı gösterilmiştir. Tabloda yardım miktarları ile ilgili bir bilgi mevcut değilken toplam yardım miktarlarına diğer kaynaklardan erişim sağlanabilmektedir.⁵⁰ Çizelgede belirtildiği üzere yardımların çoğu 2013 yılı verilerinde sağlık sektöründe kullanılmıştır. Bununla birlikte 2012 yılında eğitim ve sağlık sektörü arasında daha dengeli bir dağılım karşımıza çıkmaktadır. Bu dağılım 2013 yılında ise oldukça ters yönlere doğru kaymıştır ve aradaki oran açılmıştır.

⁵⁰ Filistin'e belirtilen yıl aralığında yapılan toplam yardım miktarını OECD veritabanında bulmak mümkündür. Ayrıntılı bilgi için bkz: <http://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=TABLE5>.

Bölgede yardımların yoğunlukla yapıldığı ve incelenmesi gereken bir diğer ülke Lübnan'dır. 2010 yılında Lübnan, inşa edilen hastane en çok kaynak harcanan üçüncü alıcı ülke olmuştur. Lübnan'a 2010 yılında yardımlarının %93,72'si sağlık sektöründe değerlendirilirken %5,68'i ise su ve su hijyeni sektöründe kullanılmıştır. Yardımların %0,60'ı ise diğer altyapı hizmetlerinde kullanılmıştır. 2011 yılındaki dağılım ise şu şekildedir: Sağlık (35,48), su ve su hijyeni (45,40), diğer sosyal altyapılar ve hizmetler (19,12). 2012 yılı verilerinde ise büyük değişiklik görülmüştür. Sağlık sektörüne ayrılan pay hızlı bir şekilde %1,49'a düşmüştür. Bununla birlikte su ve su hijyeni sektörü artışa geçmiş ve %65,96 olmuştur. %2,35'lik pay idari ve sivil altyapılar sektörüne harcanmıştır. Ve son olarak da diğer altyapılar ve hizmet sektörü de %30,20'lik paya sahip olmuştur. 2013 verileri ise 2012'de izlenen seyirden sonra büyük değişikliklere uğramamıştır. % 75,98'lik pay su ve su hijyeni sektörüne ayrılırken onu %16,44 ile idari ve sivil altyapılar takip etmiştir. %6,75'lik oran da sağlık sektörüne ayrılmıştır. Yemen'e bakıldığında ise 2010 yılında yardımların %99,95'inin eğitim alanında kullanıldığı; 2011 yılında eğitime %12,67'lik, sağlığa ise %79,89'luk, diğer sivil ve idari altyapılara %7,44'lük pay ayrıldığı görülmektedir. 2012 verileri ise şu şekildedir: eğitim (%7,23), sağlık (%86,37), idari ve sivil altyapılar (%1,2), ekonomik altyapı ve hizmetler (%2,47) ve üretim (%0,71) şeklinde gerçekleşmiştir. 2013 yılında ise eğitim %58,89'luk pay alarak artarken sağlık sektörü %23,08'lik pay ile düşüşe geçmiştir. Diğer oranlar ise şu şekildedir: diğer sosyal altyapı ve hizmetler (%11,68), idari ve sivil altyapılar (%5,72), üretim sektörleri (%0,14), iletişim (% 0,36) ve su ve sanitasyon (%0,04).

Ortadoğu'ya yapılan yardımlar ve uygulanan projeler yıllardır yüksek seviyelerdedirler. Artış hızı konusunda zaman zaman farklı bölgeler ön plana çıksa da esas olarak en fazla yardımın gittiği bölge olmaktadır. Özellikle 2012 yılında Suriyeli mültecilerin gelmesi ile birlikte o grupların Türkiye'de barınabilmesi yolunda yapılan yardımlarla önemli derecede bir yükseliş yakalanmıştır. Türkiye'nin yapmış olduğu yardımların neredeyse yarısı insani yardım ve bu insani yardımın büyük çoğunluğunun da Suriye'ye gittiği düşünüldüğünde yardımların çeşitliliği konusunda soru işaretleri oluşabilmektedir. Yapılan yardımların miktarları ve yoğunluğu farklılık gösterse de birçok bölgeye, ülkeye ve çok farklı alanlarda yardımların yapıyor olması Türkiye'nin kalkınma yardımlarının çeşitli olduğunu ispatlar niteliktedir.

Örnek Uygulamalar

Çalışmanın bu bölümünde Türkiye'nin Orta Doğu ülkelerinde uyguladığı projelerden örnekler verilecektir. Verilen örnek faaliyetler hangi alanlara yardımların yoğunlaştığını görebilmek ve Türkiye- Orta Doğu arasındaki

kalkınma yardımlarına yönelik çalışmaların reel olarak nasıl yürütüldüğünü anlayabilmek adına gereklidir. Katar'ın başkenti Doha'da Şubat 2016'da en önemli hükümet dışı yardım kuruluşlarından olan Katar Yardım Kuruluşu ile TİKA arasında gelecekteki işbirlikleri için iyi niyet metni imzalanmıştır. Bu kapsamda Yemen'deki insani krizin ortadan kaldırılması adına ortak çalışmalar yapılacağı; başta eğitim, sağlık ve su problemleri olmak üzere birçok alanda işbirliği çalışmaları yapılacağı; üretim sektörlerinin destekleneceği ve yoksullukla mücadele edileceği hususlarında anlaşılmıştır.⁵¹ TİKA'nın son aylarda gerçekleştirdiği projeler ülkeler bazında incelenmiş ve aşağıdaki veriler elde edilmiştir.

Irak

Irak, kalkınma projelerin yoğunlaştığı bir ülkedir. Irak'ta yapılan yardımlar çoğunlukla temel ihtiyaçlar üzerinden şekillenmiştir. Eğitim gören çocuklara eğitim malzemesi verilmesi, çiftçilere teçhizat sağlanması, sosyal ve kültürel hayatın zenginleştirilmesi alanlarında projeler hayata geçirilmiştir. Bu projelerin bazıları şunlardır:

TİKA ve Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM) işbirliğiyle Ankara'da Iraklı Türkmenlere yönelik Liderlik Okulu gerçekleştirilmiştir. Eğitim sonunda grubun Türkiye'deki kurumları ve işleyişini öğrendikleri belirtilmiştir.⁵² TİKA, Irak'ın Erbil kentinde 2 bin öğrenciye okul çantası ve kırtasiye malzemesi dağıtmıştır. Hazırlanan iki bin okul seti herhangi bir ayırım yapılmaksızın öğrencilere dağıtılmıştır.⁵³ Aynı şekilde TİKA işbirliği ile Irak'ın Kerkük kentindeki Türkmen çiftçilere tarım ilaçlama aletleri (pülverizatör), koyun kırpma makineleri, budama makasları ve süt sağma makineleri dağıtılmıştır. Sırtta ve traktörde taşınabilen 445 adet tarım ilaçlama aleti, 25 adet koyun kırpma makinesi, 145 budama makası ve 20 süt sağma makinesi Kerküklü çiftçilere dağıtılmıştır. Türkiye'den getirilen malzemelerin dağıtımı Erbil'deki Türk Kızılayı deposunda gerçekleştirilmiş olup depodaki tarım aletleri Kerkük'ten gelen çiftçilere teslim edilmiştir. Kalan malzemeler ise Kerkük Ziraat Mühendisleri Derneği aracılığıyla diğer çiftçilere teslim edilecektir.⁵⁴ Bir diğer proje ise kişilerin kendi kazançlarını sağlayabilme ve

⁵¹ TİKA, Haberler, TİKA ve Katar Yardım Kuruluşu Arasında İyi Niyet Metni İmzalandı, Erişim Tarihi: 01.03.2016,

[http://www.tika.gov.tr/tr/haber/tika_ve_katar_yardim_kurulusu_ arasinda_ iyi_niyet_metni_imzal_ andi-21356](http://www.tika.gov.tr/tr/haber/tika_ve_katar_yardim_kurulusu_arasinda_ iyi_niyet_metni_imzal_ andi-21356).

⁵² TİKA, Irak Türkmenlerine Ankara'da Liderlik Okulu, Erişim Tarihi: 25.02.2016, http://www.tika.gov.tr/tr/haber/irak_turkmenlerine_ankara_da_liderlik_okulu-18979.

⁵³ TİKA, TİKA'dan Erbil'deki Öğrencilere Okul Malzemesi Desteği, Erişim Tarihi: 25.02.2016, http://www.tika.gov.tr/tr/haber/tika_dan_erbil_deki_ogrencilere_okul_malzemesi_destegi-19810.

⁵⁴ TİKA, TİKA'dan Kerküklü Türkmen Çiftçilere Destek, Erişim Tarihi: 25.02.2016,

hayatlarını idame ettirebilmeleri amacıyla gerçekleşmiştir. Irak'ın Erbil kentinde Musul'dan gelen sığınmacıları yetiştirmek amacıyla "Koyun Yetiştiriciliği Projesi" başlatılmıştır. Proje kapsamında, Musul'dan gelen 21 aileye onar adet koyun verilmiştir. Yardım yapılan aileler Türkmen, Kürt, Arap ve Yezidi ailelerdir. Bu durum Türkiye'nin bölgedeki yardımlarının ayırım gözetmeksizin yapıldığını göstermektedir.⁵⁵ Erbil'de gerçekleştirilecek olan bir diğer proje de 17 okulun donanımını ve onarımını üstlenme, 350 öğretmen ve yöneticiye gıda yardımında bulunmayı içermektedir. Dağıtım, Türkmen, Kürt ve Hıristiyan milletvekillerinin katılımıyla yapılmıştır.⁵⁶

Sosyal ve kültürel hayatı canlandıran projeler de bölge için önem taşımaktadır. Sığınmacıların yoğunlukta olduğu bölge hali hazırda zor süreçlerden geçmiş sığınmacılar ve vatandaşlar mevcuttur. TİKA, Kuzey Irak'ta Türkmenlerin kurduğu 6 futbol takımına spor malzemeleri desteğinde bulunmuştur. Bu şekilde bir yardımın yapılmasının gerekçelerinden biri olarak da terör eylemlerine sahne olan bölgede gençleri daha olumlu alanlara teşvik etmek gösterilmiştir.⁵⁷ Ayrıca Kuzey Irak'ta yapılan projelerden biri de gıda ve malzeme yardımı alanındadır. Bu kapsamda Kuzey Irak'ta Selahattin İli Tuzhurmatu ilçesinde meydana gelen çatışmalardan zarar gören Türkmenlere TİKA tarafından gıda ve malzeme yardımında bulunulmuştur. Bu yardımların gönderilmesi Irak Türkmen Cephesi'nden gelen talepler doğrultusunda olmuştur. Gelen talep üzerine mağduriyet yaşayan 300 aile için 150 ev tipi Ocak, 75 soba, 300 ailelik de gıda yardımı yapılmıştır. Irak Türkmen Cephesi başkanı ise yaptığı açıklamalarda sadece Türkiye'den insani yardımın geldiğini vurgulamıştır.⁵⁸

TİKA, Kerkük Altınköprü Türkmen Kadınlar Birliği Atölyesi'ne dikiş makinesi ve dikiş malzemesi desteğinde bulunmuştur. Bu proje ile birlikte bir yandan kadınların dikiş konusundaki yetenekleri geliştirilmeye çalışılırken diğer yandan da atölyelerde dikilen kıyafetlerin ihtiyaç sahiplerine dağıtılması amaçlanmıştır. 100'den fazla kıyafet dikilmiş ve ihtiyaç sahiplerine

http://www.tika.gov.tr/tr/haber/tika_dan_kerkuklu_turkmen_ciftcilere_destek-19855.

⁵⁵ TİKA, Kuzey Irak'taki Sığınmacılar İçin Koyun Yetiştiriciliği Projesi Başlatıldı, Erişim Tarihi: 25.02.2016,

http://www.tika.gov.tr/tr/haber/kuzey_irak_taki_siginmacilar_icin_koyun_yetistiriciligi_projesi_baslatildi-21252.

⁵⁶ TİKA, TİKA Erbil'de 17 Okulun Onarımını Yapacak, Erişim Tarihi: 25.02.2016, http://www.tika.gov.tr/tr/haber/tika_erbil%27de_17_okulun_onarimini_yapacak-21104.

⁵⁷ TİKA, TİKA'dan Irak'taki Türkmen Spor Klüplerine Destek, Erişim Tarihi: 25.02.2016, http://www.tika.gov.tr/tr/haber/tika_dan_irak_taki_turkmen_futbol_kluplerine_destek-21238.

⁵⁸ TİKA, TİKA Tuzhurmatu'da Türkmenlerin Yanında, Erişim Tarihi: 25.02.2016, http://www.tika.gov.tr/tr/haber/tika_tuzhurmatu%27da_turkmenlerin_yaninda-20638.

ulaştırılarak proje amacına ulaşmıştır.⁵⁹ Kerkük'te uygulanan bir diğer proje ise gıda ve kıyafet yardımı konusundadır. TİKA, Türk Kızılayı ile işbirliği yaparak Kerkük'teki Leylan nahiyesinde yer alan Yahyava kampında bulunan ailelere gıda ve kıyafet yardımı yapılmıştır. Yardımların kış dönemine denk gelmesi sebebiyle daha ziyade mont, bot ve kışlık kıyafetler şeklinde yardımlar yapılmıştır. Bu yardım da Türkmenlere bölgede önem verildiğini kanıtlar niteliktedir.⁶⁰ TİKA'nın Irak'ta gerçekleştirmiş olduğu projeler hiçbir ayırım yapılmaksızın her türlü ihtiyaç sahibine ve gereken miktarlarda yardım yapılması gerekliliği anlayışının bir sonucudur.

Lübnan

Lübnan'da uygulanan projelere bakıldığında su ve sanitasyon alanında uygulanan projeler dikkat çekmektedir. Lübnan'ın kuzeyinde Türkmenlerin yoğun olarak yaşadıkları Kwashra Al Birre ve Aidamoon Beldeleri vardır. Bu beldelerde içilebilir su temini sağlanmaya çalışılmış ve bu proje ile de 40.000 vatandaşa da hizmet verilmiştir. Projenin ilk aşaması 2010 yılında tamamlanmıştır ve ikinci aşama da 2015 yılında tamamlanmıştır. Proje kapsamında 3 adet yüksek kaliteli su kuyusu, her beldeye toplam 3 adet 120 lWa lık jeneratör, Aidamoon beldesine 100 tonluk su deposu, her üç beldeye su sisteminin izlendiği ve takibinin yapıldığı otomasyon sistemi ve bilgisayarlar, ana hatların da dahil olduğu toplam 46 kmlık su hattı borulama sistemi, bozuk yol ve asfaltların onarıldığı yenileme çalışmalarının yapıldığı toplam 16 m2 asfaltlama ve yol tashihi çalışmaları gerçekleştirilmiştir.⁶¹

TİKA Lübnan Beyrut'ta, Türkiye'nin Beyrut Büyükelçiliği, Beyrut Yunus Emre Kültür Merkezi, Katolik Saint-Esprit de Kaslik Üniversitesi (USEK) işbirliğinde Osmanlı Arşivinde Lübnan Sergi ve Sempozyumu konulu konferans düzenlemiştir.⁶² Lübnan'ın Akkar iline bağlı Finaydik ilçesinde bulunan Finaydik İlköğretim Okulu'nun bahçe duvarı TİKA tarafından

⁵⁹ TİKAİ Kerkük'te Altınköprü Türkmen Kadınlar Birliği Atölyesine Dikiş Makinesi ve Dikiş Malzemesi Desteği, Erişim Tarihi: 25.02.2016, http://www.tika.gov.tr/tr/haber/kerkuk%27te_altinkopru_turkmen_kadınlar_birligi_atolyesine_dikiş_makinesi_ve_dikiş_malzemesi_destegi-21124.

⁶⁰ TİKA, TİKA ve Türk Kızılayı'ndan Kerkük'teki Türkmenlere Yardım, Erişim Tarihi: 25.02.2016, http://www.tika.gov.tr/tr/haber/tika_ve_turk_kizilayi%27ndan_kerkuk_teki_turkmenlere_yardim-20810.

⁶¹ TİKA, Lübnan Su Projesi 40.000 Kişiyeye Hizmet Verecek, Erişim Tarihi: 25.02.2016, http://www.tika.gov.tr/tr/haber/lubnan_su_projesi_40_000_kisiye_hizmet_verecek-18955.

⁶² TİKA, Lübnan'da Osmanlı Arşivinde Lübnan Konulu Konferansa Destek, Erişim Tarihi: 25.02.2016, http://www.tika.gov.tr/tr/haber/lubnan%27da_osmanli_arsivinde_lubnan_konulu_konferansa_destek-19486.

yenilenmiştir. Eğitim olanakları açısından kısıtlı olan bu ilçeye ivedilikle yardımda bulunulmuş ve eğitim sektörüne katkı sağlanmıştır.⁶³ Lübnan'ın Akkar ilinde bulunan Aydamon Türkmen köyüne bir halı saha inşası gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda özellikle üzerine düşülen Türkmen nüfusun sosyal ve kültürel ihtiyaçlarına cevap verebilme amacı güdülmektedir.⁶⁴ Bir diğer proje ise Lübnan'da gerçekleşen bir restorasyon projesidir. II. Abdülhamid Han'ın tahta çıkışının 25. yılı anısına Lübnan'a hediye edilen Trablus şehrindeki Hamidiye Saat Kulesi TİKA tarafından restore edilmiştir. Bu durum aslında Türkiye'nin kültürel miraslara önem verdiğini ve mümkün mertebe bu miraslara sahip çıkmaya çalıştığını göstermektedir.⁶⁵ Lübnan'da gerçekleşen bir diğer proje ise TİKA ve Türkiye'nin Beyrut Büyükelçiliği işbirliğinde Lübnan'ın kuzeyinde yer alan Akkar bölgesindeki Türkmen mültecilere temel gıda maddelerini içeren yardım paketinin dağıtılması olmuştur. Türkiye bölgedeki Türkmen mültecileri yakından takip etmektedir ve ihtiyaçlarının karşılanması yönünde adımlar atmaktadır.⁶⁶ Lübnan'daki bir diğer proje de park açılması ile ilgilidir. Lübnan'ın Akkar ilinin Kawaşra Beldesi'nde bulunan Kawaşra Türkmen Köyü Parkı TİKA tarafından yenilerek hizmete açılmıştır. Sosyal bir proje olan park yenilenmesi, Lübnan'da atıl durumda olan bir bölgeyi halkın kullanımına açarak eğlenme ve dinlenme alanına dönüştürmüştür.⁶⁷ Lübnan'ın sağlık sektörünün gelişmesi adına yapılan yardımları da belirtmekte fayda vardır. TİKA, Lübnan'ın Akkar bölgesinde bulunan Abdullah Rasi Devlet Hastanesi'nin yenilenmesine katkıda bulunmuştur. Bu kapsamda hastanenin modern cihazlarla donatılması yönünde teçhizat sağlanmıştır. TİKA, hastanede tam donanımlı bir yoğun bakım ünitesi açmış ve yatak sayısını artırmıştır.⁶⁸

⁶³ TİKA, Lübnan'da Finaydik İlköğretim Okulu'nun Bahçe Duvarı Yenilendi, Erişim Tarihi: 25.02.2016,

http://www.tika.gov.tr/tr/haber/lubnan%27da_finaydik_ilkogretim_okulu%27nun_bahce_duvari_yenilendi-19546.

⁶⁴ TİKA, TİKA Lübnan'daki Türkmenleri Unutmuyor, Erişim Tarihi: 25.02.2016, http://www.tika.gov.tr/tr/haber/tika_lubnan%27da_turkmenleri_unutmuyor-19996.

⁶⁵TİKA, II. Abdülhamid'in Mirası Trablus Hamidiye Saat Kulesi Restorasyonu Tamamlandı, Erişim Tarihi: 25.02.2016, http://www.tika.gov.tr/tr/haber/ii_abdulhamid%27in_mirasi_trablus_hamidiye_saat_kulesi_restorasyonu_tamamlandi-21165.

⁶⁶ TİKA, Lübnan'daki Türkmen Mültecilere Türkiye'den Yardım, Erişim Tarihi: 25.02.2016, http://www.tika.gov.tr/tr/haber/lubnan_daki_turkmen_multecilere_turkiye_den_yardim-20533.

⁶⁷ TİKA, Lübnan'da Kawaşra Türkmen Köyü Parkı TİKA Tarafından Yenilendi, Erişim Tarihi: 25.02.2016,

http://www.tika.gov.tr/tr/haber/lubnan%27da_kawasra_turkmen_koyu_parki_tika_tarafindan_yenilendi-20220.

⁶⁸ TİKA, TİKA Lübnan'da Abdullah Rasi Devlet Hastanesi'ne Yoğun Bakım Ünitesi Kuruyor,

Filistin

Filistin, bulunduğu bölge itibari ile yaşam koşullarının oldukça zor olduğu, kişilerin sağlıklı yaşayabilmek ve geçinebilmek adına zorluklar çektiği bir ülkedir. TİKA projelerinin bölgede çoğunlukla sağlık sektöründe olduğu bilinmekle birlikte aynı zamanda farklı sektörlerde de projeler gerçekleştirilmektedir.

TİKA ve Kore Uluslararası İşbirliği Ajansı (KOICA) işbirliğinde Filistin Sağlık Bakanlığı Uzmanlarına Türkiye’de madde bağımlılığı ve rehabilitasyon yöntemleri konusunda eğitim verilmiştir.⁶⁹ TİKA ve Yeryüzü Doktorları (YYD) işbirliğinde Gazze İslam Üniversitesi’nin Fizyoterapi Eğitim Laboratuvarı’nın Kurulumunun İkinci Aşaması tamamlanarak açılışı gerçekleştirilmiştir. Bu aşamada 19 adet yeni cihaz teslim edilmiştir. Çalışmanın ilk aşaması ise 26 Nisan 2015’te tamamlanmıştır.⁷⁰

Filistin için yapılan yardımlara bakıldığında son dönemlerde Batı Şeria’da, engelli bireylerin kullanması amacıyla 50 akülü araç teslim edilmiştir. TİKA, Gazze Hükümetine Bağlı Sağlık Bakanlığına kanser hastalarının tedavisinde kullanılmak üzere tıbbi yardım ulaştırmıştır. Yardımın gönderilmesi süreci Gazze Hükümeti Sağlık Bakanlığı’nın talebi ile başlamıştır. Bu kapsamda 900 hastaya yetecek kadar bağımsızlık sistemini güçlendiren ilaçlar ve Gazze’deki tüm sağlık kuruluşlarına yetecek kadar da stabilizatör ulaştırılmıştır.⁷¹

Gazze’ye yapılan bir diğer destek de İHH işbirliği ile gerçekleşmiştir. Gazze’de bulunan ve gençlere ve kadınlara mesleki, teknik ve dini konularda ücretsiz eğitim veren Osmanlı Kültür Merkezi 2009 yılında İHH Vakfı tarafından açılmıştır. 2014 yılında kursa, 80 adet dikiş makinesi desteğinde bulunurken 2015 yılında ise 50 KW’lık bir adet jeneratör hizmetlerin kesintisiz yürütülebilmesi adına teslim edilmiştir. Bu durum dolaylı olarak bütün

Erişim Tarihi: 25.02.2016,
http://www.tika.gov.tr/tr/haber/tika_lubnan%27da_abdullah_rasi_devlet_hastanesi_ne_yogun_ba_kim_unitesi_kuruyor-20752.

⁶⁹ TİKA, TİKA’dan Filistin Sağlık Bakanlığı Uzmanlarına Eğitim, Erişim Tarihi: 25.02.2016,
http://www.tika.gov.tr/tr/haber/tika%27dan_filistin_saglik_bakanligi_uzmanlarina_egitim-19524.

⁷⁰ TİKA, Gazze İslam Üniversitesi’nin Fizyoterapi Eğitim Laboratuvarı’na Ekipman Desteği, Erişim Tarihi: 25.02.2016,
http://www.tika.gov.tr/tr/haber/gazze_islam_universitesi%27nin_fizyoterapi_egitim_laboratuvarı%27na_ekipman_destegi-19541.

⁷¹ TİKA, TİKA’dan Gazze’de Kanser Hastalarına Tıbbi Malzeme Yardımı, Erişim Tarihi: 25.02.2016,
http://www.tika.gov.tr/tr/haber/tika_dan_gazze_de_kanser_hastalarina_tibbi_malzeme_yardimi-20224.

eğitimlerin de kesintisiz bir şekilde yürütülmesine yardımcı olmuştur.⁷² Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA) ve İnsan Hak ve Hürriyetleri Vakfı (İHH) işbirliğinde Gazze’de savaştan zarar görmüş 12 yetim ailesine büyükbaş hayvan desteğinde bulunulmuştur.⁷³ Görüldüğü üzere Gazze’de gittikçe zorlaşan yaşam koşulları ve ekonomik durum bu bölgeye yardım yapılan alanların kişilerin kendi geçimlerini sağlayabilmeleri adına altyapı oluşturmaları amacını da gütmektedir. Bu türden projelerin daha önce yapılmış olması ve günümüzde de yapılmaya devam etmesi, yetkililerin yaptıkları açıklamalar da dikkate alındığında ilerleyen yıllarda da devam edecektir.

Gazze’de yürütülen ve insanların yoksunluklarını gideren yardımların yanında TİKA, Doğu Kudüs’te de kimsesizlere yardımlarda bulunmuştur. TİKA, Doğu Kudüs’te kimsesiz Müslüman yaşlıların istifadesine yönelik faaliyet gösteren Beytu’r-Rahme Huzurevi’nin ihata duvarının onarımını gerçekleştirdi. Kudüs’teki işgal sebebiyle şehir içinde yapıların organizasyonu ve idari işleyişleri sıkıntıya düşebilmektedir. Bu sebeple TİKA, özellikle Müslümanların eksikliğini hissettikleri hizmetleri götürmeye dikkat etmektedir.⁷⁴

Ürdün

TİKA desteğiyle Ürdün Güreş Federasyonu tarafından seçilen 15 milli sporcu 24 Ağustos – 13 Eylül 2015 tarihleri boyunca Türkiye’de kampa girmiştir. Yaklaşık 22 branşta spor faaliyetlerini sürdüren Ürdün’e TİKA’nın katkısı oldukça önemli olmuştur ve ilerleyen süreçte spor faaliyetlerini daha sağlıklı yürütebilmeleri adına verimli bir proje gerçekleştirilmiştir.⁷⁵

⁷² TİKA, TİKA’dan Gazze Osmanlı Kültür Merkezi’ne Jeneratör Desteği, Erişim Tarihi: 25.02.2016,

http://www.tika.gov.tr/tr/haber/tika%27dan_gazze_osmanli_kultur_merkezi%27ne_jenerator_de_stegi-21001.

⁷³TİKA, TİKA’dan Gazzeli Yetim Ailelerine Büyükbaş Hayvan Desteği, Erişim Tarihi: 25.02.2016,

http://www.tika.gov.tr/tr/haber/tika%27dan_gazzeli_yetim_ailelerine_buyukbas_hayvan_destegi-20821.

⁷⁴ TİKA, Kudüs’te Müslümanlara Hizmet Veren Tek Huzurevinin Güvenlik Duvarları TİKA Tarafından Yenilendi, Erişim Tarihi: 25.02.2016, http://www.tika.gov.tr/tr/haber/kudus%27te_muslumanlara_hizmet_veren_tek_huzurevinin_guvenlik_duvarlari_tika_tarafindan_yenilendi-20908.

⁷⁵ TİKA, TİKA’nın Katkılarıyla Ürdün Güreş Milli Takımı Türkiye’de Kampa Girdi, Erişim Tarihi: 25.02.2016,

http://www.tika.gov.tr/tr/haber/tika_nin_katkilariyla_urdun_gures_milli_takimi_turkiye_de_kampa_girdi-18723.

Ürdün Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümüne hizmet edecek 200 öğrenci kapasiteli 4 dersliğin akıllı tahtalarla donanımı gerçekleştirilmiştir. Her bir dersliğe Türk edebiyatına, kültürüne, diline ve tarihine hizmet etmiş bulunan Kaşgarlı Mahmut, Hoca Ahmet Yesevi, Evliya Çelebi ve Mehmet Akif Ersoy isimleri verilmiştir.⁷⁶

TİKA tarafından Ürdün Haşimi Krallığı, Jandarma Genel Müdürlüğü bünyesinde faaliyet gösteren Jandarma Eğitim Merkezi'ne Eğitim Salonu ve Dil Laboratuvarına tadilat ve donanım desteğinde bulunmuştur. Ürdün jandarması verdiği hizmetlerle personeline hem mesleki eğitim hem de yabancı dil eğitimi vermektedir.⁷⁷ Ürdün'de yürütülmüş olan bir diğer proje de tadilat ve donanım desteği alanındadır. Ürdün'ün başkenti Amman'da 1975 yılında kurulan Türk Hayır Cemiyeti'nin hizmet binasına yapılan yardımdır.⁷⁸ Bu projelerle birlikte Ürdün'e yapılan insani yardımlar da oldukça önemlidir. Bu yardım kapsamında yaklaşık 10 bin kişiye, yaklaşık 1500 aile, gıda ve battaniye yardımı yapılmıştır. Ürdün'e yapılan insani yardımların yoğunlaşmasının nedenlerinin arasında Suriyeli mültecilerin bir kısmının da Ürdün'e gitmesinin etkisi oldukça fazladır.⁷⁹

Yemen

TİKA, Yemen'de gıda yardımı projelerine ağırlık vermektedir. İç karışıklıkların yoğun bir şekilde devam ettiği dönemlerde yaklaşık 800 aileye yetecek miktarda gıda yardımı yapılmıştır. Özellikle bombardımanlardan kaçan ailelere ulaşmaya çalışan TİKA, bu bölgede gerçekten zor durumda olan kişilerin temel ihtiyaçlarının karşılanabilmesi yönünde önemli bir yer edinmektedir. TİKA tarafından Yemen'de kurulan Sadakat Hastanesi Diyaliz Merkezi, iç savaşta yaralananların tedavisinde oldukça önemli bir işlev görmektedir. Aden kentindeki böbrek hastaları, TİKA'nın açmış olduğu diyaliz

⁷⁶ TİKA, Ürdün Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Derslikleri Yenilendi, Erişim Tarihi: 25.02.2016,

http://www.tika.gov.tr/tr/haber/urdun_universitesi_turk_dili_ve_edebiyati_bolumu_derslikleri_yenilendi-19791.

⁷⁷ TİKA, Ürdün'de Jandarma Eğitim Merkezi'ne Tadilat ve Donanım Desteği, Erişim Tarihi: 25.02.2016,

http://www.tika.gov.tr/tr/haber/urdun%27de_jandarma_egitim_merkezi%27ne_tadilat_ve_donanim_destegi-21132.

⁷⁸ TİKA, Ürdün'de Türk Hayır Cemiyeti'nin Hizmet Binasına Tadilat ve Donanım Desteği, Erişim Tarihi: 25.02.2016,

http://www.tika.gov.tr/tr/haber/urdun%27de_turk_hayir_cemiyeti%27nin_hizmet_binasina_tadilat_ve_donanim_destegi-21112.

⁷⁹ TİKA, TİKA'dan 10 Bin Kişiyeye Ürdün'de İnsani Yardım, Erişim Tarihi: 25.02.2016, http://www.tika.gov.tr/tr/haber/tika_dan_urdun_de_10_bin_kisiyeye_insani_yardim-21048.

merkezinde tedavi görmektedirler. Aynı zamanda hastanede Türkiye’de eğitim görmüş olan sağlık personelleri görev yapmaktadır.⁸⁰

Sonuç

Ortadoğu bölgesi birçok anlamda Türkiye için vazgeçilmez ve son yıllarda yaşanan gelişmeler sebebiyle Türk dış politikasının da merkezinde bir bölgedir. Her ne kadar politikalarda dönemsel değişiklikler yaşansa da insani yardımlar ve acil durum yardımları gibi alanlarda Türkiye her daim Ortadoğu’ya destek vermektedir ve vermeye devam edeceğini de söylemleri ile dile getirmektedir.

Türkiye, geleneksel donör ve yükselen donör sıfatlarından her ikisinin de özelliklerine sahip olan bir ülkedir. OECD DAC’a yaptığı ayrıntılı raporlamalar nedeniyle geleneksel donörlere yakın bir duruş sergilerken kendi modeliyle uyguladığı kalkınma işbirliği nedeniyle de daha ziyade yükselen donörlere yakın durmaktadır. İhtiyaç sahiplerine talepleri doğrultusunda yardımlar yapan, ülkede fizibilite çalışmaları gerçekleştirip aynı zamanda projelerin uygulanabilirliğini de inceleyen ve sonrasında da süreci yakından izleyen Türkiye, bu açıdan bakıldığında alıcı ülke ile ilişkilerini sadece projenin başlaması ve bitmesi ile sınırlı tutmamaktadır.

Ortadoğu bölgesi özeline gidildiğinde ise yoğun bir kaynak aktarımı görülmektedir. Bölgelerin karşılaştırmalı analizine bakıldığında da son yıllarda artan sığınmacılar sebebiyle Ortadoğu bölgesine yapılan yardımlar oldukça yüksek miktarlara ulaşmıştır. Türkiye’nin yaptığı bu yardımlar onu insani yardımlarda en üst seviyelere taşırken aynı zamanda da yardım yapılan sektörler arasında insani yardımların %49’luk bir oranla en üst seviyeye yerleşmesine neden olmuştur. her ülkeye farklı alanlarda yardımlar yapılıyor olsa da Türkmenlere, Suriyeli sığınmacılara yapılan yardımların miktarı bu alanlara yoğunlaştığını kanıtlar niteliktedir. Bu noktada da Türkiye’nin dış yardımlarını da dış politikasından bağımsız düşünmek mümkün olmamaktadır. Bölgesel çatışmalar, göçler ve istikrarsız ortam devam ettiği sürece Ortadoğu ülkeleri bu desteğe her zaman ihtiyaç duyacaktır. Türkiye de yapılan açıklamalarda görüldüğü üzere bu desteğin devamlılığının gelmesi yönünde bir anlayış benimsemektedir.

⁸⁰ TİKA, TİKA’nın Kurduğu Diyaliz Merkezi Adenlilere Şifa Veriyor, Erişim Tarihi: 25.02.2016, http://www.tika.gov.tr/tr/haber/tika_nin_kurdugu_diyaliz_merkezi_adenlilere_sifa_veriyor-19175.

Kaynakça

- AFAD, *Afet Raporu- Suriye*, Erişim Tarihi: 15.02.20116, <https://www.afad.gov.tr/TR/IcerikDetay1.aspx?ID=16&IcerikID=747>.
- ArticlesPolitics, *Turkey: A Problematic Emerging Donor*, 2013, p.3. Erişim Tarihi: 11.10.2013, <http://www.articlespolitics.com/2012/12/turkey-problematic-emerging-donor.html>.
- Binder, Andrea; Meier, Claudia and Steets, Julia, *Humanitarian Assistance: Truly Universal? A Mapping Study of Non- Western Donors*. (Research Paper No:12). Global Public Policy Institute, 2010, pp.1-41.
- Birtek, Nuri, “Türkiye’nin Dış Yardımları ve Yönetimi”, Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, DPT, 1996.
- Cook, Sarah and Gu, Jing, “The global financial crisis: Implications for China’s South–South Cooperation”, *IDS Bulletin*, Cilt 40, No 5, 2009, pp.38-46.
- Dreher, Axel, Fuchs, Andreas and Nunnenkamp Peter, “New Donors”, *International Interactions: Empirical and Theoretical Research in International Relations*, Cilt 39, No 3, 2013, pp.402-415.
- Fidan, Hakan and Nurdun, Rahman, “Turkey’s Role in the Global Development Assistance Community: the Case of TİKA (Turkish International Cooperation and Development Agency)”, *Journal of Southern Europe and the Balkans*, Cilt 10, No 1, 2008, pp.99-111.
- Global Humanitarian Assistance Report-2015, Erişim Tarihi: 15.02.2016, http://www.globalhumanitarianassistance.org/wp-content/uploads/2015/06/GHA-Report-2015_-_Interactive_Online.pdf.
- Güner Özkan and Mustafa Turgut Demirtepe, “Transformation of a Development Aid Agency: TİKA in a Changing Domestic and International Setting”, *Turkish Studies*, Cilt 13, No 4, 2012, pp.647-664.
- Hjertholm, Peter and White, Howard, *Survey of Foreign Aid: History, Trends and Allocation Discussion Papers00-04*. Kopenhagen: University of Copenhagen/ Department of Economics, 2010, pp.1-63.
- Julia Walz and Vijaya Ramachandran, *Brave New World: A Literature Review of Emerging Donors and the Changing Nature of Foreign Assistance*, Working Paper No: 273, 2011, pp.1-28..
- Kardaş, Şaban, “Turkey’s Development Assistance Policy: How to Make Sense of the New Guy on the Block”, *GMF Analysis*, 2013.
- Kim, Eun Mee and Oh, Jinhwan, “Determinants of Foreign Aid: The Case of South Korea”, *Journal of East Asian Studies* 2012, pp.251-273.
- Kragelund, Peter, *The Potential Role of Non-Traditional Donors Aid in Africa*, Issue Paper No:11, Geneva: ICTSD (International Centre for Trade and Sustainable Development), 2010, pp.1-33.
- Lancaster, Carol, *Foreign Aid- Diplomacy, Development, Domestic Politics*. the University of Chicago Press, Chicago and London, 2007.
- Manning, Richard, “Will Emerging Donors” Change the Face of International Cooperation?”, *Development Policy Review*, Cilt 24, No 4, 2006, pp.371-385.
- Mohan, Giles and Power, Marcus, “Africa, China and the ‘new’ economic geography of development”, *Singapore Journal of Tropical Geography*, Cilt 30, No 1, 2009, pp.24-28.
- Musa Kulaklıkaya and Rahman Nurdun, “Turkey as a New Player in Development Cooperation”, *Insight Turkey*. Cilt 12, Sayı 4, 2010, pp.131-145.
- Mülakat, Rahman Nurdun, Ankara, 9 Haziran 2015.
- OECD, OECD.stat., Erişim Tarihi:20.02.2016, <http://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=TABLE5>.

- OECD Stats, Geobook: Geographic Flows to developing countries, Erişim Tarihi: 12.02.2016, <http://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=TABLE5>.
- Öztürk, Hasan ve Öztürk, Sevinç, *Türkiye'nin Dış Yardım Stratejisi- Sorunlar ve Öneriler*, BİLGESAM. (Rapor No: 54). İstanbul: BİLGESAM, 2012, ss.1-67.
- Paul, Jennifer and Pistor, Marcus, Official Development Assistance Spending. *Parliamentary Information and Research Service*, Library of Canada, 2009, PRB 07-10E.
- Riddell, Roger C., *Does Foreign Aid Really Work?*, Oxford University Press, Oxford, 2007.
- Rowlands, Dane., "Individual BRICS or a collective bloc? Convergence and divergence amongst 'emerging donor' nations", *Cambridge Review of International Affairs*, Cilt 25, No 4, 2012, pp.629-649.
- Severino, Jean-Michel and Ray, Olivier, *The End of ODA (II): The Birth of Hypercollective Action*, Working Paper No:218, Washington: Center for Global Development, 2010.
- Steven Dobransky, "Humanitarian Versus National Interests: A Statistical Reflection on Official Development Assistance and Whether It Is Directed", *American Diplomacy*, 2010, pp.1-18.
- TİKA, *Kalkınma Yardımları Raporu-2010, 2011, 2012, 2013*, Ankara.
- TİKA, *Faaliyet Raporu-2013*, Ankara.
- TİKA, Haberler Arşivi, Erişim Tarihi: 02.03.2016, <http://www.tika.gov.tr/tr/haber/liste>.
- UNHCR, *UNHCR warns of bleaker future for refugees as Syrian conflict enters 5th year*, 12 Mart 2015, Erişim Tarihi: 13.02.2016, <http://www.unhcr.org/55016fff6.html>.
- Woods, Ngaire, "Whose aid? Whose influence? China, emerging donors and the silent revolution in development assistance", *International Affairs*, Cilt 84, No 6, 2008, pp.1205-1221.